

Концентраційні табори як апарат репресій проти остарбайтерів у Третньому райху (1941–1945)

У серпні 1944 р. у господарстві Третього Райху офіційно працювало 7 615 970 іноземних робітників, з них 1,9 млн були військовополоненими та 5,7 млн – цивільними робітниками. В останній групі нараховувалося 2,8 млн східних робітників. Політику Третього райху стосовно іноземних робітників сформулював райхсфюрер СС Г. Гімлер у своїй промові в Позені 4 жовтня 1943 р.: «Ми повинні також пам'ятати, що ми маємо в Німеччині від 6 до 7 млн іноземців. Можливо, їх вже зараз навіть 8 млн. Ми маємо полонених у Німеччині. Вони є безпечними, поки ми жорстоко караємо за найменшу дрібницю». Остарбайтера могли відправити до виправно-трудового, а звідти і до концентраційного табору за звинуваченням у халатності під час роботи, саботажі, порушенні трудових обов'язків тощо. Для арешту людини вистачало простого донесення в гестапо.

Масова відправка східних робітників до концтаборів розпочалася з весни–літа 1942 р. Це було пов'язано з перетворенням концентраційних таборів з апарату придушення політичних супротивників націонал-соціалізму на важливий резерв робочої сили для військової економіки Німеччини. У цих умовах радянські громадяни стали однією з найбільших груп в'язнів у концентраційних таборах Райху. Наприклад, у Заксенхаузені їх кількість 1943 р. складала 5640, а 1944 – вже 7384 особи. Навесні 1943 р. вихідці із СРСР складали 44% в'язнів Маутхаузену, а в липні 1943 р. – 57% в'язнів у Бухенвальді. При цьому у кількісному відношенні переважали саме цивільні робітники. Так, на 15 вересня 1944 р. у концентраційному таборі Маутхаузен знаходилося 4782 радянських військовополонених та 13 155 остарбайтерів.

Відправці остарбайтерів до концентраційних таборів сприяла політика СС визиску іноземної робочої сили з підпорядкування міністерства озброєнь та боеприпасів Німеччини. Про це свідчить наказ шефа гестапо Г. Мюллера від 17 грудня 1942 р. про відправку до концентраційних таборів іноземних робітників, які порушили імперські закони. За підрахунками міністерства озброєнь та боеприпасів, на початку 1944 р. СС щомісяця відправляло до концентраційних таборів 30–40 тис. пар робочих рук.

Продуктивність концентраційних таборів у той період залишалася рекордно низькою. Виробництво військової продукції 1942 р. у концтаборах складало в середньому 0,002% від загального виробництва. Приватній фірмі потрібно було тільки 17% робочої сили, використовуваної у Бухен-

вальді, для виробництва тієї ж кількості гвинтівок.

22 вересня 1942 р. під тиском А. Шпеера вийшов наказ Гітлера, який дозволяв Головному адміністративно-економічному управлінню СС (ВФХА) здавати в оренду в'язнів концтаборів німецьким приватним фірмам та концернам. Плата, яку вносили німецькі підприємці до каси СС за використання кваліфікованого робітника, складала 6 райхсмарок, а за некваліфікованого або жінку – 4 райхсмарки на день.

Кількість ув'язнених у концентраційних таборах швидко зростала. Так, у вересні 1942 р. їх було 110 000, а вже у квітні 1943 р. – 203 000. У серпні 1944 р. кількість в'язнів зросла до 524 268, а на початку 1945 р. досягла 714 000 при 30–40 тис. охоронців з штурцбатальйонів СС «Мертва голова» та «травників». У своїй промові 25 травня 1944 р. перед аудиторією юристів Гімлер заявив, що у концентраційних таборах знаходиться 50 000 німців та 300 000 іноземців. Улітку 1943 р. 15% зареєстрованих ВФХА в'язнів були зайняті в обслуговуванні таборів, 22% були визнані непридатними до праці. Решта 63% (приблизно 100 000) були розподілені на роботах у будівельних проектах СС, компаніях, які належали СС, та приватних фірмах і концернах. На той час 20 головних концентраційних таборів мали разом 165 філій, з яких 130 знаходилися в межах Райху. Крім концтаборів на 5 квітня 1944 р. у підпорядкуванні СС знаходилося 165 робочих таборів, 130 з яких знаходилися на території Німеччини.

Віктор Клець (Дніпропетровськ)

Діяльність команди К. Штумпа на території окупованої України

Готуючись до війни в Європі та проти Радянського Союзу зокрема, нацистська Німеччина розробляла не лише плани ведення бойових дій, а й заходи щодо організації життя на окупованій території. Важливе місце у цих заходах посідала політика нацистів стосовно різних національних груп.

Природно, що в першу чергу нацисти передбачали спиратися на етнічних німців у країнах Європи. Ще в програмі НСДАП, прийнятій 1920 р., одне із завдань виглядало так: «Ми вимагаємо об'єднання усіх німців у велику Німеччину на основі права народів на самовизначення».

Особливі надії нацисти покладали на етнічних німців і при нападі на СРСР. По-перше, була надія на них як на «п'яту колону». По-друге, нацисти планували розселити на території України німецьких колоністів.